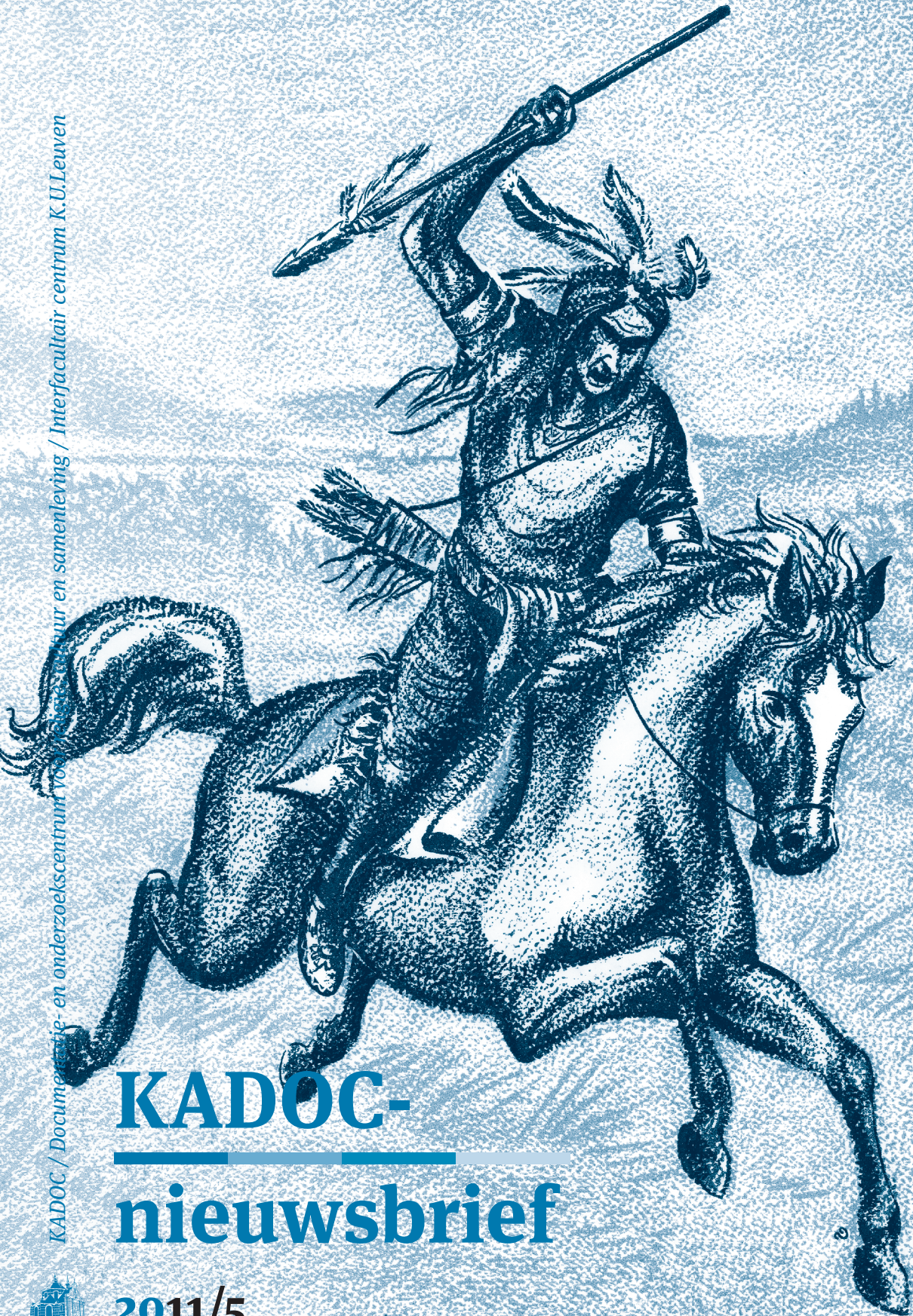

KADOC- nieuwsbrief

2011/5

Het Rijk der Vrouw Foto's van Freya Maes

Van 21 oktober tot 23 december toont KADOC in zijn pandgangen een reeks foto's die de Gentse fotografe Freya Maes (1969) enkele jaren geleden maakte tijdens bijeenkomsten van de KAV en de KVLV. We zien vrouwen die eten, praten, luisteren, opdienen ..., maar ook stukken interieur, gestapelde bordjes, een plateau met koffiekoeken onder een klein koperen kruisbeeld ... . De foto's zijn, aldus fotocriticus Johan De Vos, "lelijk en wreed. Lelijk in de betekenis van 'niet verschonend', wreed in de betekenis van meedogenloos. De foto's zijn tegelijk ontroerend en lachwekkend om te zien. Ze blijven niet bij de oppervlakte, ze snijden dieper en zonder verdoving."

De tentoonstelling is gratis toegankelijk van maandag t.e.m. vrijdag van 9 tot 17 u en op zaterdag van 9 tot 12.30 u. KADOC is gesloten op zondag en op 31 oktober en 1, 2, 11 & 12 november.

Inhoud / 4 Niet-Europese collecties op KADOC. Gedeeld erfgoed, rijke verscheidenheid, grote verantwoordelijkheid / 10 Constant Lievens achterna. Archief jezuïetenmissies in Indië en Ceylon / 14 Stefaan Glorieux en zijn goede werken. Archief generaalat broeders van Oostakker / 19 Missioneringsonderzoek in internationaal en comparatief perspectief

*Cover: omslagtekening door
Renaat Demoen van Bij
de roodhuiden, geschre-
ven door John Flanders en
in 1956 verschenen in de
Averbodereeks Uit Verre Lan-
den.
[KW302/38]*

*Blz. 3: foto van Freya Maes
uit de fototentoonstelling
Het Rijk der Vrouw.
[© Freya Maes]*

Niet-Europese collecties op KADOC

Gedeeld erfgoed, rijke verscheidenheid, grote verantwoordelijkheid

Jan De Maeyer & Luc Vints

Zoals al meermaals is gebleken in de *KADOC-Nieuwsbrief*, heeft KADOC een verrassende rijkdom aan niet-Europese collecties. Die rijkdom is een uitdaging, maar brengt ook een grote verantwoordelijkheid met zich mee voor KADOC als cultureel archief en als erfgoedbibliotheek. Daarover hield directeur Jan De Maeyer op 26 augustus een uiteenzetting op de lezingenreeks ‘Niet-Europese collecties’ in het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (Tervuren), een organisatie van het Agentschap Kunsten en Erfgoed van de Vlaamse overheid en de steunpunten BAM en FARO. Daarbij lanceerde hij een oproep voor een adequate kwaliteitsgerichte financieringslijn voor de preservatie, bewaring, ontsluiting en valorisatie van dat ‘gedeelde erfgoed’. Een eerste stap daartoe zou de oprichting van een platform kunnen zijn van die instellingen die zich met dat gedeelde erfgoed inlaten.

De aandacht voor niet-Europese collecties is geen bevestiging van het moment, maar was altijd al een inherent onderdeel van de werking van het centrum. Door een strikte toepassing van het herkomst- en structuurbeginsel werden dergelijke (deel)collecties telkens goed gedocumenteerd en integraal ontsloten. Enige nuancering is wel op haar plaats: de KADOC-collecties laten vooral zien hoe niet-Europese culturen werden gepercipieerd. Het gaat dus in feite in grote mate om Europese (Vlaamse/Belgische) collecties waarin het niet-Europese wordt belicht. Denk bijvoorbeeld aan de vele mis-tijdschriften en de populaire reisverhalen in de Averbodereeks Uit Verre Landen.

Diverse collectievormers

De zogenaamde niet-Europese collecties van KADOC zijn van zeer diverse afkomst. Onvermoed zijn de archieven van ngo's als Broederlijk Delen en Vredeseilanden of die van internationale organisaties als het Internationaal Christelijk Vakverbond en het Wereldverbond van de Arbeid en van hun vertegenwoordigers, zoals August Vanistendael (1917-2003). Ze bevatten evident niet weinig dossiers met betrekking tot niet-Europese projecten of organisaties. Ook vele persoonsarchieven op KADOC getuigen van de niet-Europese belangstelling van hun vormers. Voor de hand liggend zijn het (gemeenschappelijke) archief van de etnologen Nathal De Cleene (1870-1942) en Edouard De Jonghe (1883-1973) of dat van Jef Van Bilsen (1913-1996), die in 1955 luidop de onafhankelijkheid van Congo (zij het over dertig jaar) durfde te bespreken en die later een cruciale rol speelde in de Belgische ontwikkelingssamenwerking.

De recente aandacht voor het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen en Brussel kan hier eveneens worden vermeld. Het bruisende verenigingsleven van migranten is nog een grote onbekende. Om de zichtbaarheid daarvan te vergroten, startten Amsab-ISG en KADOC in november 2008 een intensief registratieproject 'Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen en Brussel, 1830-heden' (zie www.migrantenerfgoed.be of www.odis.be). Dat beoogt onder meer de ontwikkeling van een repertorium van zowel het diverse en rijke verenigingsleven van migranten in Vlaanderen en Brussel als van het documentaire erfgoed dat wordt gevormd en bewaard door die organisaties. In het kader daarvan zullen ook erfgoedcollecties aan de centra worden overgedragen.

De religieuze instituten leveren het merendeel van onze niet-Europese collecties. De actieradius van de meeste was immers zeer breed en oversteeg het vertrouwde Europa: van Noord-, Centraal- en Zuid-Afrika over Noord- en Latijns-Amerika tot het Aziatische

continent, inclusief de vele eilandengroepen. Van lokale congregaties die werkten in een Vlaams-Belgische context, groeiden ze uit tot multinationals avant la lettre, sommige (zoals de Brugse xaverianen of de Gentse zusters van Liefde) al in de negentiende eeuw. Na verloop van tijd ‘delokaliseerde’ het hoofdbestuur en vestigde het zich in Rome. Het evangelisatiewerk van de religieuze instituten ging bovendien vaak gepaard met een intense studie van de taal, de cultuur en de gebruiken van de ‘te evangeliseren volkeren’.

*Dorp van de Ifugao,
een van de inheemse
bevolkingsgroepen op de
Filippijnen.
[Prentbriefkaart uit het
archief van de scheu-
tisten]*

Van het Hoge Noorden tot het Verre Oosten

Een volledig overzicht van de niet-Europese KADOC-collecties zou ons te ver leiden. Wat volgt is een snelle reis om de aarde in enkele paragrafen.

De wereld van de Inuit in het Hoge Noorden komt tot leven in het archief van de oblaat Franz Van de Velde (1909-2002). Zijn dagboeken en persoonlijke notities geven een gedetailleerd beeld van het dagelijks leven, de jacht, het klimaat, de geschiedenis, de taal, de toponymie, de aardrijkskunde en de geografie van de jachtgebieden van de Inuit. Zijn foto's en de films van zijn congregatie vullen dat beeld mooi aan.

In de Verenigde Staten van Amerika waren al vanaf de eerste helft van de negentiende eeuw Vlaamse/Belgische missionarissen actief. Dat komt onder meer aan bod in het archief van de Vlaamse jezuïeten, onlangs nog aangevuld met een collectie van ‘de grote zwartrok’ Pieter-Jan De Smet (1801-1873), overgedragen door verre familieleden van hem in Chili. De congregatie van de hogervermelde broeders xaverianen werd zelfs speciaal opgericht met het oog op de missionering van Noord-Amerika. Ze werkten er samen met de vermelde jezuïeten en met de redemptoristen. In hun archieven worden documenten over de stichting van de xaverianen bewaard, een mooi voorbeeld van hoe verschillende archieven naar elkaar verwijzen en een congregatiegeschiedenis in een bredere context plaatsen.

In Midden- en Zuid-Amerika werken dan weer de minderbroeders en de scheutisten. In hun archieven zitten bijvoorbeeld dossiers en beeldmateriaal over de leefgewoonten en cultuur van de lokale bevolking in Chili, Guatemala en Haïti, waar trouwens ook de dochters van Maria van Paridaens werkzaam waren. Bijzonder interessant is het verhaal van de mislukte Belgische kolonie in Guatemala (Santo Tomas) in het midden van de negentiende eeuw. De jezuïet Petrus Walle (1793-1877) verkende de missiemogelijkheden in opdracht van de Belgische staat. Daarover zijn heel wat stukken bewaard.

Kwiwereha-dans in Oost-Congo in de missie van de Witte Paters in Tongres-Sainte-Marie (Lulenga), ca. 1920.
[KFA4775]

(Centraal-)Afrika is uiteraard zeer goed vertegenwoordigd in de archieven van de religieuze instituten. Ze waren alle actief in Congo en sommige ook in Rwanda en Burundi. Het was voor hen een prestigezaak om aan te sluiten bij het missie-elan van de eerste helft van de twintigste eeuw. Naast de orde- en congregatiearchieven, inclusief de scripta en de beeldarchieven, van de al vermelde Vlaamse minderbroeders, scheutisten, redemptoristen en (Vlaamse en Franstalige) jezuïeten verdienen ook de archieven van Placide Tempels (1906-1977), Frans Bontinck (1920-2005), Marcel Storme (1921-1986) en Jos Ceuppens (1912-1986) een vermelding. En niet te vergeten zijn het unieke beeldarchief van broeder-architect Paul Dequeker, de rijke filmcollecties van onder meer de Witte Paters en de scheutisten en de geluidsbanden van de passionist en Tete-laspecialist Rafaël Labaere (1913-2003).

Niet alleen Congo komt aan bod. In andere landen van Afrika waren eveneens Belgische missionarissen aanwezig. De Vlaamse jezuïeten bijvoorbeeld verkenden in de tweede helft van de negentiende eeuw Zambezië (Rhodesië). Daarover is veel briefwisseling bewaard. Een eeuw later, in de jaren 1980-1990, waren ze actief in het door hongers getroffen Ethiopië. Ook daarvan getuigt het archief.

Over het Nabije Oosten en het Arabische schiereiland komen we meer te weten in de archieven van de redemptoristen en de minderbroeders. De eersten hadden hun zogenaamde Chaldeeuwse missie in Syrië, Libanon en Irak. De minderbroeders waren dan weer met hun custodie van het Heilig Land aanwezig in wat nu Israël en Palestina is.

Vooraf enkele persoonsarchieven, o.m. van Emmanuel Kenners (1827-1899) en Placidus Vendrickx (1836-1924), getuigen daarvan.

Het Indische subcontinent en Sri Lanka zijn prominent aanwezig in het archief, de scripta en de fotocollectie van de Vlaamse jezuïeten, vooral dan in de persoonlijke papieren van pater Constant Lievens (1856-1893). Buur China, inclusief Mongolië, was het werkterrein van de scheutisten en de minderbroeders. Hun archieven, publicaties en foto's bevatten waardevolle informatie daarover, zowel etnografisch en taalkundig als cartografisch en geografisch. Over Japan ten slotte vinden we materiaal in de archieven van de oblaten van de Onbevleete Ontvangenis van Maria (onder meer foto-reportages van individuele missionarissen in Japan), de jezuïeten (vooral dan de missionarissen Frans Boon (1927-2001) en Jozef Eylenbosch (1886-1978)) en de minderbroeders.

Ontsluiting en valorisatie

De vermelde archieven, met de beeldarchieven, worden via scope-Archiv/LIAS verwerkt. De dossiers worden er in hun onderlinge samenhang gepresenteerd én in combinatie met audiovisuele documenten ontsloten, zoals onder meer al het geval is voor het archief van de Vlaamse minderbroeders. In de netwerkcatalogus Libisng zijn de publicaties, inclusief de rijke scripta van de religieuze instituten, terug te vinden. Die geïntegreerde aanpak, ondersteund door de Odis-databank, laat de rijke inhoud van de archieven, met inbegrip van de niet-Europese gehelen, optimaal tot hun recht komen. Het zal een mooie uitdaging zijn om in het kader van een toekomstplan voor de talrijke missiemusea de vele gevarieerde objecten die zich daar bevinden ook op een - bij voorkeur - gecontextualiseerde wijze te ontsluiten en te valoriseren.

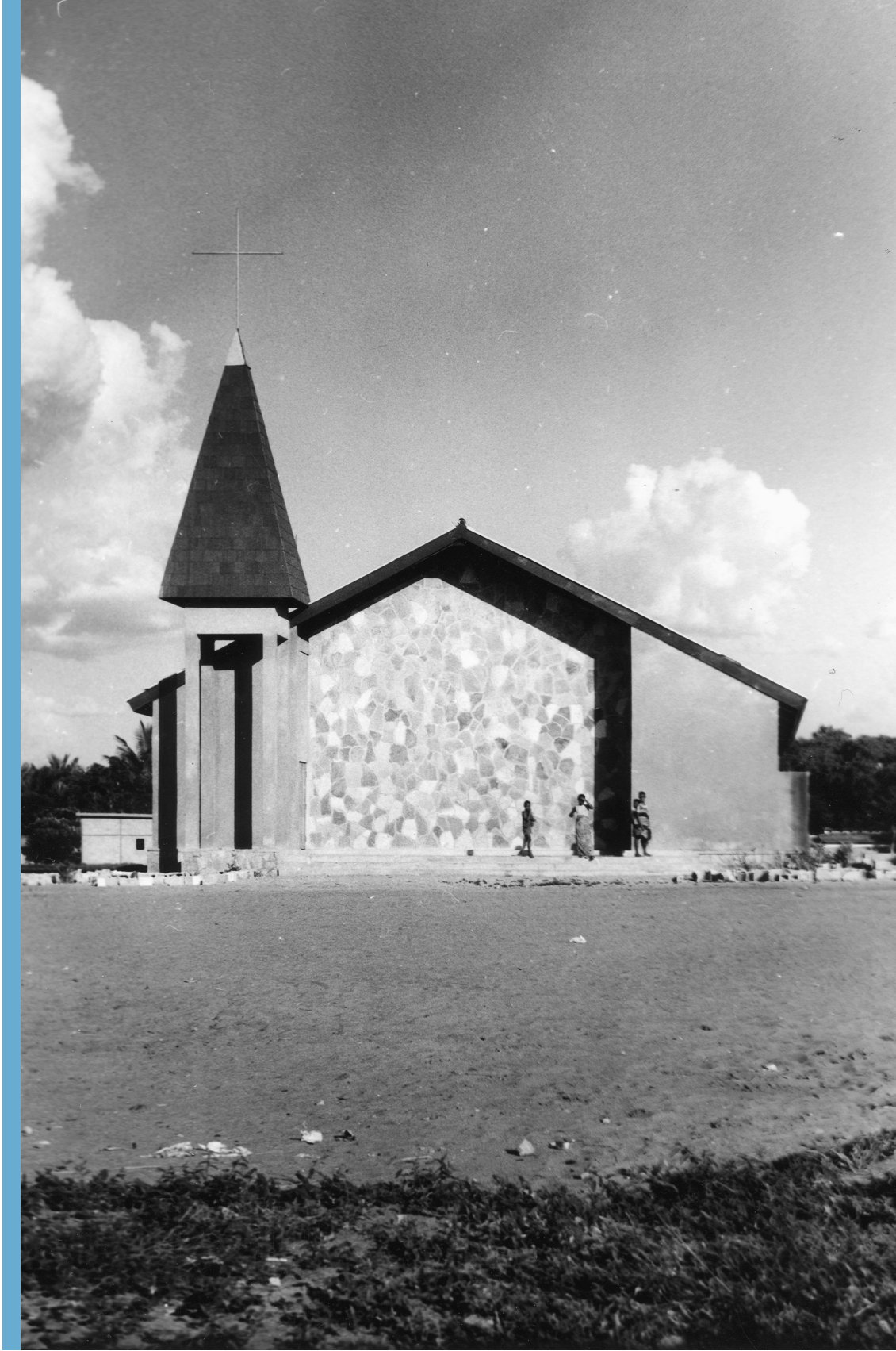
Omdat het hier gaat om 'gedeeld erfgoed', is het de verantwoordelijkheid en de opdracht van KADOC om die niet-Europese collecties wereldwijd ter beschikking te stellen. Digitalisering is daarvoor een dankbaar instrument, maar is maar zinvol indien de metadata niet alleen in het Nederlands aanwezig zijn. Die taalproblematiek doet zich ook op een ander vlak voor: heel wat archiefstukken en publicaties zijn in niet-Europese talen opgesteld. Daar stelt zich dus eveneens een (dure) 'vertaalslag'. Een optimale valorisatie van die collecties vraagt bovendien om een adequate communicatie via onze meertalige website en jaarlijkse internationale nieuwsbrief.

Willen we deze niet-Europese collecties echt laten renderen, zowel op onderzoeksvlak als voor het grote publiek, dan is een samenwerking met niet-Europese partners aangewezen. KADOC heeft op dat vlak al ervaring, zoals meermaals vermeld in de *Nieuwsbrief*. Denken we aan het project over de koloniale film, waarbij academische partners uit Congo, Rwanda en Burundi zijn betrokken, of aan de stages van Afrikaanse kerkelijke archivariissen (sinds 2008) en archivariissen van de niet-Europese provincies van de congregatie van Scheut (2011).

De optimale ontsluiting van het 'gedeelde erfgoed' en zijn internationale valorisatie zijn echter slechts mogelijk mits voldoende geconcentreerde acties, een overlegplatform en de ontwikkeling van een adequate kwaliteitsgerichte financieringslijn. KADOC is daarvoor vragende partij.

*Presbyteriaanse tempel
in Kinshasa-Ndjili
(Congo), ontworpen door
broeder-scheutist Paul
Dequeker, 1970.
[Beeldarchief broeder-
architect Paul Dequeker,
BE/942855/1687/330_01]*

Constant Lievens achterna Archief jezuïetenmissies in Indië en Ceylon

Sophie De Smet

Begin juli 2011 werd het Archivum Provinciae Belgicae Septentrionalis, het archief van de Vlaamse jezuïeten, overgebracht van het Jezuïetenhuis in Heverlee naar het depot van KADOC. Een belangrijk onderdeel van dat bestand is het archief van de jezuïetenmissies in Indië en Ceylon, vaak aangeduid als de Lievensmissie. De inventarisatie van dat archiefdeel gebeurde in het kader van een stage bij de interuniversitaire opleiding Master-na-Master Archivistiek: Erfgoedbeheer en Hedendaags Documentbeheer.

De Vlaamse jezuïetenmissies in Indië en Ceylon gaan terug tot 1859, toen pater Henri Depelchin samen met enkele zendelingen in Calcutta aankwam. Zij stichtten er het Sint-Xaveriuscollege voor secundair en universitair onderwijs en poogden de bevolking te bekeren tot het katholicisme. Geleidelijk konden de jezuïeten ook in het Bengaalse binnenland doordringen en ontstonden er missieposten in Orissa, Burdwan, Purneah, Kurseong en Darjeeling. Op het eiland Ceylon, het huidige Sri Lanka, stichtten zij een pauselijk seminarie in Kandy en een college in Galle. De grootste successen bij de bekering van het subcontinent boekten de jezuïeten in Chota Nagpur, een regio gelegen ten noordwesten van Calcutta. In 1869 bereikten de eerste missionarissen het gebied, maar de voornaamste evangelisatiebeweging situeert zich tussen 1885 en 1888. Volgens de hagiografische literatuur was de verdienste daarvan toe te schrijven aan één enkele figuur: pater Constant Lievens (1856-1893).

Constant Lievens, de ‘apostel van Chota Nagpur’

Constant Lievens, een boerenzoon uit het West-Vlaamse Moorslede, startte op veertienjarige leeftijd de humaniora aan het kleinseminarie van Roeselare. Daar kwam hij terecht in de zogenaamde ‘wonderklas’ van Hugo Verriest, waar Lievens afwisselend met Albrecht Rodenbach de primus van de groep was. Na de humaniora vatte hij in 1876 zijn studies in de wijsbegeerte aan, eveneens in Roeselare, en een jaar later trok hij naar het grootseminarie in Brugge om er theologie te studeren. Lievens voltooide echter slechts een van de vier jaar theologie en ruilde Brugge in voor het noviciaat van de jezuïeten in Drongen. In 1880 legde hij zijn kloosterge-
loften af en kon hij als missionaris naar Indië vertrekken.

Eerst verbleef hij in Calcutta en Asansol voor de studie van godgeleerdheid en diverse talen. Twee jaar na zijn aankomst op het subcontinent werd hij in Calcutta tot priester gewijd. Daarna verrichtte hij missiewerk in Chota Nagpur, Torpa, Barway en Ranchi, maar door gezondheidsproblemen moest hij in 1891 het heilzame Himalayagebergte opzoeken. Lievens was echter zodanig verzwakt, dat hij in 1892 werd teruggestuurd naar Vlaanderen, waar hij hoopte te herstellen van tuberculose. Op 7 november 1893 overleed hij evenwel in Leuven.

Archief en inventarisatie

De aangetroffen orde in het archief van de jezuïetenmissies in Indië en Ceylon werd sterk beïnvloed door de verering van Lievens als de ‘apostel van Chota Nagpur’ en de bewondering voor de massabekeringen die hij in dat gebied had verwezenlijkt. De hoop op een mogelijke zaligverklaring leidde ertoe dat de figuur Lievens centraal stond in het archiefschema, met de bedoeling om zowel Lievens’ baanbrekende werk als de grote belangstelling voor de missionaris in het verleden te benadrukken. Concreet uitte zich dat in een documentalistische werkwijze, waarbij het archief over de Vlaamse jezuïetenmissies in Indië en Ceylon in twee rubrieken werd opgedeeld. ‘India 1’ bevatte het archief betreffende de zogenaamde ‘Lievensperiode’ (1880-1900) en ‘India 2’ groepeerde alle andere bescheiden.

Bij het opstellen van de nieuwe inventaris werd gekozen voor een compromis tussen respect voor de aangetroffen orde enerzijds en handhaving van de archivistische principes anderzijds. Er werd uitgegaan van een driedeling, gebaseerd op de belangrijkste archiefvormers: het provinciaal bestuur, de missieprocuur en de individuele jezuïeten. Binnen die structuur werden de stukken van algemeen naar bijzonder geordend, tenzij een chronologische of alfabetische ordening meer gerechtvaardigd was.

De voorkeurspositie van Lievens viel dus weg, maar uit respect voor de oude orde was het niet opportuun om zijn betekenis volledig te minimaliseren. De collectie van en over Lievens is immers historisch gegroeid en kan dus niet zomaar worden genegeerd. Bovendien is ze een niet onbelangrijke indicatie voor de perceptie van Lievens na zijn overlijden. Bijgevolg werd besloten om die verzameling, in de nieuwe structuur geplaatst onder de afdeling ‘Archieven van en betreffende individuele jezuïeten in Indië en Ceylon’, in haar oorspronkelijke orde te behouden en de stukken in dit uitzonderlijk geval niet opnieuw bij de archiefvormer onder te brengen. Dat betekent dat stukken omtrent Lievens, zoals afschriften van brieven, getuigenissen, biografieën, huldeblijken, documentatie en de bescheiden over de mogelijke canonisatie van de pater, allemaal gegroepeerd werden in de rubriek ‘Archief en documenten van en betreffende Constant Lievens S.J.’.

Historisch onderzoek

Het archief van de Vlaamse jezuïeten over de missies in Indië en Ceylon, gevormd door het provinciaal bestuur, de missieprocuur en individuele jezuïeten, dateert uit de periode 1853-2009. Het gros van de bescheiden ontstond tussen de late negentiende en de late twintigste eeuw. Ze bieden interessante onderzoeksmogelijkheden voor de geschiedenis en de organisatie van de missies.

Voor de briefwisseling van het provinciaal bestuur met de missieoversten, de consultants en de missionarissen in Indië en Ceylon kan een belangrijke bron zijn voor de reconstructie van de dagelijkse gang van zaken in de missiegebieden. Ook verslagen en rapporten kunnen waardevolle gegevens bevatten, evenals de stukken die administratieve, financiële en statistische gegevens over de missies bevatten. Andere thema’s die aan bod komen, zijn het onderwijs, de contacten van de jezuïeten met vrouwelijke religieuzen in Indië, de verhouding tussen de missionarissen en de inlandse culturen en de andere grote godsdiensten, zoals het boeddhisme en het hindoeïsme, en de evangelisatie van de autochtone bevolking.

Daarnaast belicht het archief de ‘grote figuren’ uit de missiegeschiedenis en toont het aldus de belangstelling voor die individuele jezuïeten-missionarissen aan. De voornaamste figuur is, zoals gezegd, pater Lievens, wiens eigen archief en documenten werden aangevuld met stukken over hem. In de collectie bevindt zich een schat aan informatie over de ‘verering’ van Lievens en het werk van zijn biografen. Een gelijkaardig fenomeen komt voor bij de stukken van en over pater Herman Rasschaert, een in Nederland geboren Vlaamse missionaris die in 1947 naar Indië vertrok en er zes jaar later tot priester werd gewijd. Toen Rasschaert op 24 maart 1964 wilde tussenkomen in een gevecht tussen hindoes en moslims in het Indische dorpje Gerda, moest hij dat met de dood bekopen. Later werd Rasschaert als martelaar vereerd. Er zijn heel wat documenten over hem verzameld na zijn overlijden. Dergelijke personendossiers leveren veel informatie over de perceptie van en de beeldvorming over de missies en de missionarissen in Indië.

Mgr. Oscar Sevrin S.J. in Ranchi.

[Foto uit het archief van de Vlaamse jezuïeten]

Tot slot bevat het archief ook audiovisueel materiaal en een groot aantal nota's en verhandelingen over de missies in Indië en Ceylon, waaruit de interesse voor en de visie op dat onderwerp duidelijk blijkt.

Stefaan Glorieux en zijn goede werken

Archief generalaat broeders van Oostakker

Kristien Suenens

In juni 2011 droegen de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes hun generalaatsarchief over aan KADOC. Een rijk en historisch interessant archief vond op die manier een nieuwe bewaarplaats. Het congregatiearchief van de Broeders van Oostakker is voor KADOC een belangrijke aanwinst. Het bestand getuigt niet alleen van de woelige stichtingsgeschiedenis van het instituut. Het geeft ook een mooi beeld van het ontwikkelingsproces van een Belgische apostolische broedercongregatie met internationale vertakkingen.

In de ban van stichter Stefaan Glorieux

De wortels van de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes liggen in het Ronse van de jaren 1830. Tot het hoofdhuis in 1888 naar Oostakker verhuisde, was Ronse de thuisbasis van de congregatie. Te midden van de socio-economische ellende en de sterke verpaupering van de stad bekommerde priester Stefaan Glorieux (1802-1872), sinds 1825 onderpastoor in Ronse, zich om de armen. Geïnspireerd door het voorbeeld van de Broeders van de Christelijke Scholen stichtte hij er een gemeenschap van broeders die zich zowel engageerden in het volksonderwijs, als in de zorg voor zieken, wezen, bejaarden en werklozen. Met behulp van de jezuïet Isidoor Van de Kerckhove (1790-1871) werd de communautiteit in 1835 door de Gentse bisschop Joannes Van de Velde (1779-1838) erkend als 'Broeders van de Goede Werken'. Glorieux lag in Ronse

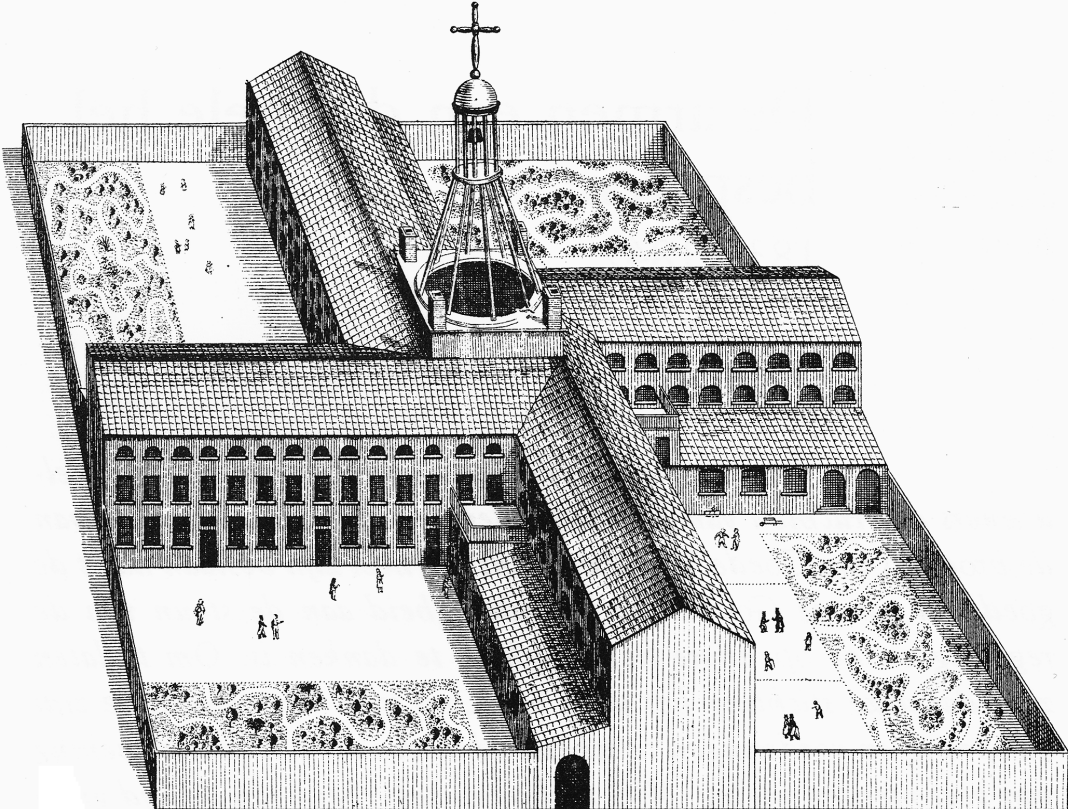

ook aan de basis van een gelijknamige zustercongregatie, later bekend als ‘de Zusters van Barmhartigheid’

De ambitieuze plannen van Glorieux om de armoede en ellende in Ronse op diverse fronten te bestrijden, stootten al snel op organisatorische en financiële problemen. Onvermoeibaar in zijn inzet voor de armen, maar vaak te onbezonnen en goedgelovig, slaagde Glorieux er niet in om zijn werken van een solide basis te voorzien. Vooral zijn ingenieuze, maar fel gecontesteerde ‘modelinstituten’ en ‘fermes de bienfaisance’ leken moeilijk levensvatbaar. Na herhaalde aanvaringen met het diocesane gezag werd Glorieux in 1848 ontheven van zijn taak als directeur van de Broeders van de Goede Werken. In 1852 moest hij Ronse verlaten en werd hij aangesteld als directeur van de Maricolen in Dendermonde. De Broeders van de Goede Werken hadden sindsdien een complexe verhouding met hun stichter. De banden werden nooit helemaal verbroken, maar ondanks herhaalde pogingen werd het Glorieux nooit meer toegestaan om een actieve rol in de ontwikkeling van ‘zijn’ congregatie op te nemen.

Het generalaatsarchief biedt een rijke schakering aan materiaal over het turbulente stichtingsverhaal van de broeders en de tragische, maar ongemeen interessante figuur van Stefaan Glorieux. Mede dankzij het belangrijke aandeel van de congregatie in het twintigste-eeuwse eerherstel van hun stichter, neemt het rijke ‘Glorieux-archief’ een prominente plaats in binnen het generalaatsarchief van de Broeders van Oostakker. Maar de relevantie van het archief is ruimer dan dat. De scherpe confrontaties uit de beginperiode van de congregatie bieden mogelijkheden voor onderzoek naar de meer en minder succesvolle manieren waarop kerkelijke instellingen trachtten in te spelen op de negentiende-eeuwse socio-economische omstandigheden. De verhoudingen tussen alle actoren - geestelijken, weldoeners, religieuzen, kerkelijke autoriteiten, burgerlijke overheden - van de (klerikale) caritas komen in de ontstaansgeschiedenis en in het archief van de Broeders van Oostakker immers ongemeen scherp naar voren. Bovendien kan de ontwikkeling van de Broeders van Oostakker getoetst worden aan de geschiedenis van de verwante Zusters van Barmhartigheid, om op die manier in een noodzakelijke comparatieve context geplaatst te worden. Het archief van de Zusters van Barmhartigheid van Ronse werd al enkele jaren geleden op KADOC gedeponeerd.

Getuigen van een divers apostolaat

Onder impuls van Glorieux kende de congregatie van de Broeders van de Goede Werken al in de eerste jaren na de stichting een sterke, maar ook veeleisende expansie. Broeders werden uitgestuurd naar onder meer Mechelen, Brussel, Namen, Diksmuide, Hemiksem en zelfs Delft. Het apostolaatsterrein was van meet af aan divers. Volksonderwijs en zorg voor de minstbedeelden bleven de kerntaken van de broeders, maar ze gingen ook aan de slag in hospita- len, psychiatrische ziekenhuizen, bedelaarsgestichten en gevangenissen. De proble- men rond stichter Glorieux fnuikten de initiële groei van de congregatie, maar in het laatste kwart van de negentiende eeuw vonden de broeders een nieuw elan. Er kwamen nieuwe stichtingen in België en Nederland en ook in de Verenigde Staten van Amerika - en later in Canada - gingen broeders aan de slag. De missieopdrachten in Nederlands Indië en Congo die na de Eerste Wereldoorlog werden opgestart, vormden een nieuwe mijlpaal in de apostolaatsgeschiedenis van de congregatie.

Het 'modelinstituut' van Glorieux, 1838.

[Uit E. Boerrigter, Het levens- verhaal van Stefaan Modest Glorieux, 1802-1872 (Oostak- ker, 1987)]

Het archief van de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes getuigt op velerlei wijze van die geschiedenis. De klooster- en instellingsarchieven van de plaatsen waar de broeders werkzaam waren, kunnen waardevol zijn voor lokale geschiedschrijving, maar faciliteren ook onderzoek naar de ontwikkeling van het volksonderwijs op een ruimer - Vlaams - niveau. Het archief- bestand is ook interessant in het kader van onderzoek naar tot nog toe weinig bestudeerde apostolaatsvormen als bijzondere jeugdzorg, zorg voor gevangenen, bedelaars en geïnterneer- den. Dankzij de aanwezigheid van de archieven van een aan- tal regionale bestuursstructuren van de congregatie kan het

Stefan Glorieux. Ontwerp (detail) van Michiel Leen- knegt uit 1947 voor een glas- raam in het Technisch Insti- tuut Depoorter van de Broe- ders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes in Ronse. [Archief Michiel Leenknegt, BE/942855/1321/160]

generaalsarchief bovendien een belangrijke bijdrage leveren voor de studie van het aanzienlijk aantal Nederlandse huizen van de congregatie en haar missieactiviteiten in onder meer Congo.

Als gevolg van de diversiteit en de geografische verspreiding van het apostolaat en de neerslag daarvan in het archief is het bestand van de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes ook een goede bron voor onderzoek naar patronen in de motieven, eisen en gevolgen van een dergelijk uitgebreid apostolaat. Zeker in de periode van Glorieux leidde de bereidheid om aan alle hulpvragen te voldoen bijna tot de ondergang van de congregatie. Ook later in de negentiende eeuw hadden problemen met het apostolaat verregaande gevolgen voor de organisatie van het instituut.

Een blik op de interne organisatie

Gedurende zowat de hele negentiende-eeuwse geschiedenis van de congregatie stonden de Broeders van de Goede Werken onder diocesaan bestuur. De bisschop van Gent had al in de jaren 1840, in opvolging van Glorieux, een diocesane priester als geestelijk bestuurder aangesteld. Hij had het eigenlijke bestuur van de congregatie in handen. De algemeen overste, een broeder, had slechts beperkte bevoegdheden. Decennialang zorgde die machtsverhouding voor de nodige spanningen. Pas in de tweede helft van de jaren 1880 traden de algemeen oversten nadrukkelijker op de voorgrond. Nadat de congregatie in Ronse in diskrediet was geraakt, nam broeder Hilarius Vanbrande (1886-1919) in 1888 de beslissing het hoofdhuis van de congregatie naar Oostakker te verplaatsen. Daar kon de congregatie, in de schaduw van de basiliek, werken aan een nieuwe start. ‘Vader’ Hilarius besliste bij die gelegenheid ook tot een naamsverandering van zijn congregatie: de Broeders van de Goede Werken uit Ronse werden de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes uit Oostakker.

In 1892 kwam er een einde aan de diocesane bevoogding van de congregatie. Vader Hilarius wist in Rome een pauselijke erkenning voor de Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Oostakker te bekomen. Vanaf dat moment konden de broeders eindelijk instaan voor hun eigen bestuur. Die verworven autonomie weerspiegelt zich ook in het bronnenmateriaal. Het bestuursarchief dat sinds 1892 wordt bewaard, documenteert uitvoerig over de ontwikkeling van een congregatie in moeilijkheden tot een stabiel instituut met een goede reputatie en een duidelijke eigen identiteit. Cruciaal in die ontwikkeling was de toenemende zorg die werd besteed aan de opleiding van de eigen broeders. Een heikel punt in de negentiende eeuw werd in de twintigste eeuw - zo getuigt het archief - tot een belangrijke beleidsoptie gemaakt. In dat opzicht is het ook belangrijk om te vermelden dat niet alleen het archief, maar ook een omvangrijk deel van het studiemateriaal en de publicaties van de broeders op KADOC in bewaring werd gegeven.

Uit wat voorafgaat mag blijken dat het generaalsarchief van de Broeders van Oostakker in menig opzicht uitermate interessant is voor historisch onderzoek. Het archief wordt door KADOC weldra voor het publiek opengesteld, met inachtneming van de gebruikelijke beperkingen inzake privacygevoelige bescheiden. Het fotoarchief van de congregatie, alsmede de personalia van de broeders zullen in een latere fase worden overgedragen. Ze blijven bewaard in het archief van het algemeen bestuur van de congregatie in Oostakker.

Missioneringsonderzoek in internationaal en comparatief perspectief

Carine Dujardin

Tijdens een driedaags colloquium over 'Missionering en onderwijs' gaf KADOC-medewerkster Carine Dujardin een lezing aan de universiteit van Yale met als titel "‘Voltaire in the Vatican?’ Towards a Copernican Shift in the Relationship Between Education, Science and Modernity in Catholic Missions (ca. 1870-1940). The China Mission as a Guide". De lezing past in de internationalisering van het missioneringsonderzoek van KADOC.

De universiteit van Yale is een van de bekendste en oudste privé-universiteiten van de Verenigde Staten. Opgericht in 1701 als kleinschalige 'Collegiate School of Connecticut' (1701-1718), heeft de instelling een geschiedenis die ouder is dan de Verenigde Staten zelf. Na een schenking van de gefortuneerde zakenman Elihu Yale (1649-1721), rijk geworden dankzij de British East India Company, verhuisde de instelling in 1718 naar haar huidige locatie in New Haven, Connecticut. Sindsdien wordt ze genoemd naar haar Engelse donateur.

Wie op de campus van Yale ronddwaalt, wordt getroffen door de schitterende architectuur. Hoewel de meeste gebouwen uit het interbellum dateren, domineren neogotiek en koloniale stijl. De Yale Divinity School, gebouwd in 1932 in 'Georgian architecture' (1720-1840), roept de sfeer op van de Engelse koloniale tijd. De wetenschapsfaculteiten langs Prospect Street en een groot deel van de gebouwen op de zogenaamde 'old

campus' zijn opgetrokken in neogotiek. Niet te missen is de *De Yale Sterling Memorial Library (1930)*, die het aanzien heeft van een kathedraal en vier miljoen boeken herbergt. Een andere architecturale icoon is de Beinecke Rare Book and Manuscript Library (1963), een preservatiebibliotheek die speciaal ontworpen werd om de erfgoedcollecties in optimale omstandigheden te bewaren, tonen en consulteren. In dat marmeren paleis, dat wel licht maar geen schadelijke uv-stralen doorlaat, wordt een Gutenberg bijbel (1455) tentoongesteld, samen met een schitterende collectie Amerikaanse jeugd- en volksliteratuur, die zowel inhoudelijk als vormelijk veel gelijkenissen vertoont met een van de zwaartepuntcollecties van de KADOC-erfgoedbibliotheek.

Onderzoeks-
netwerk(en) Dé reden om de 'grote plas' over te steken, was het vierdaagse colloquium over 'Mission and Education' (30 juni - 2 juli 2011) dat in Yale werd georganiseerd door de Yale-Edinburgh Group on the History of the Missionary Movement and World Christianity. Gezien de groeiende internationale belangstelling voor het etnografische erfgoed dat op KADOC wordt bewaard en de interdisciplinaire oriëntatie van het missioneringsonderzoek, leek het aangewezen om nieuwe internationale horizons te verkennen. Het colloquium leek een geschikte gelegenheid om het Angelsaksische onderzoek beter te leren kennen.

Het onderzoeksnetwerk dat het colloquium organiseerde, werd in het begin van de jaren 1990 opgericht door twee academici, Lamin Sanneh en Andrew Walls. Beide initiatiefnemers, een historicus-missiooloog uit Yale en een theoloog-(kerk)historicus uit Edinburgh, vonden elkaar in een gemeenschappelijke interesse voor de globalisering van het christendom. Zowel inhoudelijk als organisatorisch vertoont het onderzoeksnetwerk veel gelijkenissen met het Centre de Recherches et d'Échanges sur la Diffusion et l'Inculturation du Christianisme (CREDIC), een Franstalig onderzoeksnetwerk op het

Europese vasteland, waaraan KADOC al langer participeert. Het Yale-Edinburgh onderzoeksforum is eveneens interconfessioneel en interdisciplinair opgevat.

Een belangrijk kenmerk is de interculturaliteit. Lamin Sanneh is van Ghanese afkomst en Andrew Walls verdiende voor zijn academische loopbaan in Aberdeen en Edinburgh zijn sporen als missionaris bij de methodisten in Sierra Leone en Nigeria, waar hij negen jaar (1957-1966) onderwijs gaf. Hoewel het netwerk is ontstaan vanuit een gemeenschappelijke interesse voor Afrika, is Azië momenteel heel prominent aanwezig. Het accent ligt op wetenschappelijke activiteiten, hoewel een praktijkgerichte component aanwezig is. Die komt onder andere tot uiting in het structurele partnerschap met het Overseas Ministries Study Center (OMSC), dat sinds 1976 uitgever is van het *International Bulletin of Missionary Research* en sinds 1987 in Yale is gevestigd.

In maart 1992 werd in Yale het eerste studiecongres georganiseerd. Sindsdien gaat de conferentie afwisselend door in de Yale Divinity School en het Edinburgh Centre for the Study of Christianity in the Non-Western World. Alle aspecten van het wereldchristendom komen er aan bod, hoewel er vooral aandacht is voor culturele en sociale thema's. In de beginjaren waren de congressen meer algemeen van opzet, maar recentelijk zijn de thema's concreter geworden. Opvallend is de uitgesproken belangstelling voor het historische perspectief.

Missionering en onderwijs 'Mission and Education' lokte 85 deelnemers en 53 sprekers uit verschillende continenten naar Yale. Vooral de Angelsaksische wereld was goed vertegenwoordigd, hoewel er ook een grote delegatie was uit Azië (India, China, Korea) en Afrika (Ghana, Sierra Leone). De Europeanen waren er in de minderheid.

Zowel geografisch als thematisch was het congres ruim opgevat. Chronologisch lag het accent op de negentiende en twintigste eeuw. Er liepen parallelle sessies over Afrika en Azië. Latijns-Amerika en het Midden-Oosten kwamen slechts zijdelings aan bod, evenals de missionaire moedercontinenten Europa en de Verenigde Staten. De Angelsaksische missie, een typisch Europees en katholiek fenomeen, kwam niet ter sprake.

Het perspectief van het congres was oecumenisch. Voor een deelnemer van het Europese vasteland was vooral de veelheid aan protestantse perspectieven verhelderend. Verschillende protestantse kerken en denominaties werden geportretteerd: anglicanen, baptisten, presbyterianen, methodisten, mennonieten enzovoort. De typisch negentiende-eeuwse missieverenigingen, zoals de Church Missionary Society (CMS), de Londen Missionary Society (LMS) en de Young Men's Christian Association (YMCA), kwamen ruim aan bod. Interessant waren ook de **vergelijkingen met de islam in Afrika**, het boedhisme en het christendom in China en zelfs de Afrikaans Orthodoxe Kerk in koloniaal Oost-Afrika.

Ook thematisch werd het onderwerp vanuit diverse invalshoeken behandeld. Verschillende onderwijstypen en -niveaus kwamen ter sprake. In beperkte mate ging het over binnenkerkelijke onderwijsvormen, zoals 'vocational schools', 'theological colleges', 'graduate schools of theology'. Vooral de verschillende typen missiescholen kwamen aan bod, zoals de 'village schools' (dorpsscholen), de 'industrial schools' (ambachtsscholen), de 'domestic schools' en 'domestic training institutes' (opleidingsinstellingen voor dienstpersoneel) en de 'teacher training schools' (missie-normaalscholen). 'Landbouwscholen', die in de katholieke missioneringspraktijk een ruime verspreiding

kenden, kwamen niet ter sprake. Over de ‘Indian boarding schools’, een typisch Amerikaans fenomeen, ontstaan in 1878 met als motto “kill the Indian and save the man”, werd op de eerste congressavond een kritische en beklijvende documentaire getoond.

Veel aandacht ging naar het hoger en universitair missieonderwijs, waar het Verre Oosten een voortrekkersrol speelde. Tijdens het interbellum ontstonden er in China maar liefst dertien ‘Christian colleges’, waar duizenden Chinezen een universitaire opleiding kregen. In ons eigen onderzoek over de katholieke missionering in China kwamen we tot de vaststelling dat dit protestantse voorbeeld een belangrijke rol speelde in het onderwijsoffensief dat tijdens het interbellum in de katholieke missies werd gevoerd. Vooral het professionaliseren van de leerinhouden stond daar centraal. De introductie van wetenschap en seculiere kennis speelde een cruciale rol. Op het colloquium bleek dat debat over een meer traditionele versus een meer modernistische invulling van het missieonderwijs in verschillende denominaties aan de orde geweest te zijn, zoals bleek uit de lezing over Rufus Anderson (1860-1880) en de ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Missions) ‘From Evil to the Cutting Edge’.

Aan het slot van het congres werden geen algemene conclusies getrokken. Een overzicht van de besproken thema’s biedt inzicht in de vraagstelling die werd gehanteerd en de conclusies die werden getrokken. Cultuur, taal en etniciteit kregen veel aandacht. Er werd onder meer een volledige sessie gewijd aan de taalpolitiek in het missieonderwijs. Een onderzoeker kwam tot de opmerkelijke vaststelling dat het ‘adaptatiediscours’ in Zuid-Afrika er werd aangegrepen om de apartheid in stand te houden.

Bij de zoektocht naar de impact van het missieonderwijs kwamen niet alleen cultuurele, maar ook sociaal-maatschappelijke en politieke implicaties naar voren. Verschillende sprekers wezen op de revolutionaire rol van het missieonderwijs in de traditionele maatschappelijke context waarin het werd ingeplant. De relatie tussen christendom, vooruitgangsgedachten en moderniteit was daarbij cruciaal. Een belangrijke vernieuwing was de introductie van het meisjesonderwijs. Zo werd een nieuwe identiteit gecreëerd, kon de betrokkene zich integreren in nieuwe sociale netwerken en kwam een vorm van sociale mobiliteit tot stand. Een interessant onderzoek op basis van oral history en discoursanalyse over ‘Historical Memory and Expanding Social Networks of Mennonite Mission School Women in Tanzania (1938-present)’ bevestigt dat.

Verschillende sprekers wezen op de maatschappelijke relevantie van het missieonderwijs: de invloed op natievorming en politiek leiderschap. Tal van Afrikaanse en Aziatische politieke leiders werden opgeleid in de missiecolleges. Cijfers illustreren de impact van het missieonderwijs. In 1945 telde West-Afrika 6000 missiescholen en slechts 100 regeringsscholen. Volgens een Unesco-rapport uit 1962-63 was 60% van het onderwijs in Afrika in handen van kerken. In Korea waren tot in 2000 90% van de onderwijsinstellingen missiescholen.

Onderzoek en erfgoed Niet alleen inzake onderzoek, maar ook wat erfgoedbeleid betreft vonden we in Yale heel wat interessante aanknopingspunten. In een lezing over de missiehistoriografie werd het belang van de ‘grijze literatuur’ in de verf gezet, als de “goudschat voor het missioneringsonderzoek”.

De Yale Divinity Library is opgericht in 1932 en herbergt zowel archiefmateriaal, bibliotheekmateriaal als audiovisuele collecties. De 'Day Missions Collection' (°1891), genoemd naar haar stichters George Edward Day en zijn vrouw Olivia Hotchkiss Day, bevat momenteel zo'n 1,22 km manuscripten en archiefmateriaal, 260.000 microfilms, ca. 2700 videotapes en ca. 170.000 volumens monografieën, tijdschriften en pamfletten. Dankzij de 'Day endowment' en de 'Kenneth Scott Latourette (1884-1968) Initiative for the Documentation of World Christianity' worden de fondsen verder gevaloriseerd. Ze spelen een belangrijke rol in de uitbouw van de Divinity Library als onderzoeksbibliotheek en bij de valorisatie van haar collecties.

*Onderwijs in een van de
kleinseminaries van de
scheutisten in China,
ca. 1930.*

[Archief CICM 17-4-4-12]

Zoals KADOC beschikt de Yale Divinity Library over significante elektronische collecties. De instelling levert grote inspanningen voor het digitaliseren van haar missie-erfgoed (zie <http://www.library.yale.edu/div/onlineresources.html>). Momenteel loopt er een grootschalig digitaliseringsproject waarbij de kerncollecties van jaarverslagen uit de Day Mission Collection - zo'n 1200 volumens tekst - digitaal ter beschikking zullen worden gesteld. Recentelijk is een eerste pakket online geplaatst (<http://divdl.library.yale.edu/dl/Browse.aspx?qc=AdHoc&q=1159>), met name de jaarverslagen van de 'Door of Hope Mission in Shanghai' (1907-1940), die zich vooral inliet met prostituees en verstoten vrouwen. De kernreeksen van een tachtigtal andere protestantse groeperingen en denominaties met missieactiviteiten in het Verre Oosten, Afrika en Latijns-Amerika zullen nog volgen.

Ten slotte hecht de Yale Divinity Library - zoals KADOC - ook veel belang aan erfgoedvalorisatie en -educatie. De congresdeelnemers kregen een primeur: een nieuwe, origi-

nele vorm van erfgoedvalorisatie, met name het 'visual essay'. In een professioneel in beeld gebracht 'oral history fragment' lichtte een deskundige de historische en maatschappelijke betekenis van een historisch object toe, op een visueel aantrekkelijke en voor een ruim publiek toegankelijke manier. Het is de bedoeling om die 'visual essays' te koppelen aan de digitale objecten en ze via het internet beschikbaar te stellen voor educatieve doeleinden. Het essay maakt deel uit van een project, waarbij ook de misiecongregatie van Maryknoll en de University of California betrokken zijn. Het project heeft de ambitie om 62.000 objecten op die manier te valoriseren en bij het bredere publiek bekend te maken.

Het bezoek aan Yale was in verschillende opzichten inspirerend. Het illustreert het belang van internationale contacten en netwerking en toont de meerwaarde aan van een goede samenwerking en de interactie tussen erfgoed en onderzoek.

Werken mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Sophie De Smet / Carine Dujardin / Kristien Suenens / Luc Vints / [Vormgeving](#) / Alexis Vermeylen / [Druk](#) / Peeters, Herent / [Verschijnt tweemaandelijks](#) / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / [Kantoor van afgifte](#) / 3000 Leuven 1 / [Verantwoordelijke uitgever](#) / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo)

[KADOC](#) / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / [Adres](#) / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / [Telefoon](#) / +32 (0) 16 32 35 00 / [Fax](#) / +32 (0) 16 32 35 01 / [E-mail](#) / postmaster@kadoc.kuleuven.be / [Internet](#) / <http://kadoc.kuleuven.be> / [Giften voor KADOC](#) / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding '400/0000/53084 gift KADOC'. Vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.

Uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee blijft ook erg welkom. Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden. U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer 734-0194177-89 van de K.U.Leuven met vermelding van de gestructureerde mededeling +++400/0000/49448+++. Daarvoor wordt vanaf 40 euro een fiscaal attest bezorgd.